

Чи укладав Іван Мазепа договір із польським королем Станіславом Лещинським?

В «Указі до всіх жителів Малої Росії» від 28 жовтня 1708 року Петро I звинуватив І.Мазепу в тому, що гетьман підписав договір із польським королем Станіславом Лещинським (прибічником шведського короля Карла XII) про передачу України Польщі. Цей стандарт-наклеп постійно повторювався і в наступних за часом указах та маніфестах московського царя.

Важливим джерелом для з'ясування цього питання є праці Вольтера: «Історія Карла XII, короля Швеції» (1731 р.), «Історія Російської імперії за Петра Великого» (1759 р.). Хоча остання праця написана просвітником на особисте замовлення російської імператриці Єлизавети Петрівни за чималу винагороду, у ній немає згадок про будь-які договори між І. Мазепою і С. Лещинським. У прижиттєвих виданнях «Історії Карла XII...» філософ повідомив, що головними його інформаторами про І. Мазепу й Україну були С. Лещинський і С. Понятовський. Польський граф і шведський генерал С. Понятовський, особистий приятель Карла XII, брав участь у Полтавській битві, перебував з І. Мазепою (до його смерті) й Карлом XII у Бендерах, виконував дипломатичні доручення шведського короля й, без сумніву, був посвячений у деталі стосунків очільників трьох країн. Вольтер деякий час перебував при дворі С. Лещинського й мав необмежені можливості спілкуватися як із польським королем, так і з С. Понятовським. Французький просвітник постійно, отримавши нову інформацію, вносив корективи до своїх прижиттєвих перевиданих праць, але жодного разу не згадав про українсько-польський договір.

Б. Кентржинський, український історик на шведській еміграції, у своїй ґрунтовній монографії «Мазепа» (1962 р.), написаній на основі архівних документів Стокгольма й Упсали, зняв усі обвинувачення з гетьмана щодо передачі України під владу Польщі. Історик зазначив, що «...так званий таємний союз Станіслава Лещинського й Івана Мазепи можна зарахувати до

царини легенд. То був найчистішої проби міф, який у 1705-1708 роках із тактичною метою використовувала польська пропаганда, а згодом його перейняла до вжитку й російська». Із документів Б. Кентржинський наводить, зокрема, відозву Карла XII до українського народу, в якій король «докладно пояснив, що ніхто нічого не робитиме на шкоду вірі та свободі українців, а тим більше не віддасть їх під владу польської корони, хай навіть із ворожого боку недавно стверджували протилежне, поширюючи різні брехливі листівки».

Не підтверджує факт договору між Мазепою і Лещинським і польський історик В. Серчик. На його думку, «достовірнішим є договір зі шведами, ніж із Лещинським, про що свідчить подальший розвиток подій».

Сучасні українські історики С. Павленко, О. Дубина на підставі солідної джерельної бази (дослідження архівів Стокгольма, Упсали, Лунда) довели, що І. Мазепа не укладав договір із С. Лещинським.

Доктор історичних наук, блискучий знавець російських архівів, у тому числі «Батуриного архіву» І. Мазепа, Т. Таїрова-Яковлева зазначає: «Що стосується переговорів із поляками, то жодної письмової угоди з ними у Мазепа не було». Історик наголосила: «Лещинський завжди викликав у Мазепа негативну реакцію. Мазепа мав намір за допомогою шведів створити незалежне князівство. Про жодне підпорядкування полякам не йшлося».

Але в російській історіографії дослідження Т. Таїрової-Яковлевої – це виняток із правил. Російські історики, всупереч достовірним історичним джерелам, продовжують використовувати тезу Петра I про передачу І. Мазепою України Польщі.